

Olga Šparaga

| LAPAS |

iš rusų
kalbos vertė
Natalija Arlauskaitė

Revoliucijos veidas moteriškas

Baltarusijos atvejis

Revoliucijos veidas
moteriškas

Olga
Šparaga

Revoliucijos
veidas
moteriškas

Baltarusijos atvejis

iš rusų kalbos vertė Natalija Arlauskaitė

| LAPAS |

Olga Šparaga
Revoliucijos veidas moteriškas. Baltarusijos atvejis

Iš rusų kalbos vertė
Natalija Arlauskaitė

Dizaineris
Jurgis Griškevičius

Eileraštį iš baltarusių kalbos vertė
Antanas A. Jonynas

Projekto vadovė
Jonė Juchnevičiūtė

Redaktorė
Evelina Zenkutė

Leidyklos kalbos redaktorė
Dangė Vitkienė

Korektorės
Indrė Arbačiauskienė
Teresė Paulauskytė

Leidyklos redaktorės
Monika Gimbutaitė
Ūla Ambrasaitė

Projektą finansuoja

LIETUVOS
KULTŪROS
TARYBA

VILNIUS

VILNIAUS
UNIVERSITETAS

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

Originalus leidimas

Olga Šparaga, *Die Revolution hat ein weibliches Gesicht. Der Fall Belarus*,
Berlin: Suhrkamp Verlag, 2021

Versta iš

Ольга Шпарара, *У революции женское лицо. Случай Беларуси*, при дружеской поддержке Офиса по образованию для новой Беларуси (edu-office.org),
Vilnius: tranzit.at, 2021

© Suhrkamp Verlag, Berlin, 2021

All rights reserved by and controlled through Suhrkamp Verlag, Berlin

Viršelyje panaudota iliustracija

© Antonina S., „Širdis, kumštis ir pergale“, 2020

© Natalija Arlauskaitė, vertimas į lietuvių kalbą, 2022

© Natalija Arlauskaitė, „Vertėjos žodis“, 2022

© Antanas A. Jonynas, NIZKIZ dainos „Правілы“ vertimas, 2022

© Olga Šparaga „Rūpesčio solidarumas ir seserystė 2021–2022 m.“, 2022

© Leidykla LAPAS, www.leidyklalapas.lt, 2022

Visos teisės saugomos

ISBN 978-609-8198-58-4

Turinys

Vertėjos žodis	9
Baltarusiško leidimo pratarmė	13
Vokiško leidimo pratarmė	16

REVOLIUCIJOS VEIDAS MOTERIŠKAS.

BALTARUSIJOS ATVEJIS

I SKYRIUS. NAUJO KOLEKTYVINIO MOTERIŠKOJO

SUBJEKTO GIMIMAS 31

Moterų „nematomumo“ pabaiga	33
Jungtinis moterų štabas	43
Patriarchato perskeltas moteriškasis subjektas?	53
„Mylimosios neatiduoda!“	63
Moterų solidarumo grandinės	70
Moterų maršai	85
„Maša, tėvynė šaukia!“	96
Koordinacinės tarybos Femgrupė ir seserystė kalėjime	109
Kodėl baltarusių moterys išėjo į gatves?	123

II SKYRIUS. BALTARUSIJOS VISUOMENĖ KAIP

VAROMOJI REVOLIUCIJOS JĖGA 135

Vertikalus socialinis kontraktas ir jo ribos	140
COVID-19 ir horizontaliai veikianti bendruomenė	150
Naujoji dauguma ir jos pasirinkimas	164
„Aš išeinu!“	170
„Mes čia valdžia!“	192
Vienišas OMON-o prezidentas	198

III SKYRIUS. BALTARUSIJOS

REVOLUTION-IN-PROGRESS: INKLIUZYVI IR

POSTNACIONALINĖ

213

Žmogaus orumas ir visuomenės emancipacija	217
<i>Revolution-in-progress</i> : palyginimo etiudas (Ukraina ir Armėnija)	221
Laisvė, lygybė, seserystė	226
„Жыве Беларусь!“ ir balta-raudona-balta vėliava	232
Kūrybinga herojinės praeities reappropriacija	238
Pilietinis nacionalizmas ir jo prieštaravimai	244
Postnacionalinės bendruomenės link	250

IV SKYRIUS. RŪPESČIO SOLIDARUMAS IR

SESERYSTĖ 2021–2022 M.

257

Pažeidžiamumas, pasipriešinimas, naujas politinis subjektiškumas	261
„Truputį pritilom, bet niekas nepasikeitė“	269
Aukos situacija ir agentyvumas	274
Seserystė vs. brolystė	277
Rūpesčio bendruomenė ir paties gyvenimo streikas	283
Be lyčių darbotvarkės? Naujųjų demokratinių jėgų institucionalizacijos keliai	289
Nuorodos	295

Vertėjos žodis

NATALIJA ARLAUSKAITĖ
VILNIUS, 2022 M.

Politikos filosofė Olga Šparaga 2020 m. vasarą tapo aktyvia protestų prieš Baltarusijos prezidento rinkimų rezultatus dalyve ir organizatore. Tai buvo keli mėnesiai intensyvaus darbo – bendruomenių kūrimo, akcijų koordinavimo, bendravimo su žiniasklaida – ir bendro likimo: protestai, veikla Koordinacinėje taryboje ir jos Feministinėje grupėje, du suėmimai, 15 parų kalėjime, galiausiai jai teko išvykti iš šalies. Tada prasidėjo klajokliškas gyvenimas – Vilnius ir darbas Svetlanos Tichanovskajos biure atstove švietimui, vėliau tyrimo stipendijos Berlyne ir Vienoje. Berlyne ji baigė rašyti šią protestų istoriją pasakojančią ir moterų vaidmenį – Baltarusijos revoliuciją Šparaga vadina turinčia moterišką veidą – apmąstančią knygą.

Drauge tai protestų istorijos dokumentas, jo refleksija ir politinio projekto apmatai, sykiu – pasakojimas, kurio autorės laikysenos skirtumai tarp politinės filosofės, filosofės-politikės ir politinių vaizdinių kūrėjos

ne visuomet ryškūs; ir net ne visada prasminga šių skirtumų ieškoti. Šparaga rodo, kaip moteriškasis kolektyvinis subjektas įžengė į viešąją Baltarusijos erdvę protestų metu, o naujo bendruomeniškumo ištakas, braižydama visuomenės pokyčių trajektorijas, atseka iš gerokai anksčiau. Ji siūlo pasakojimą apie įvykių eigą, kuriame pašnekovėmis tampa baltarusių menininkės, kalėjime sutiktos bendražygės, mokslininkės Hannah Arendt ir Judith Butler, kiti protesto teoretikai ir teoretikės. Knyga iš feministinės perspektyvos žvelgia į individualią protestų patirtį, naujos viešosios erdvės kūrimąsi, streiką kaip rūpesčio formą, ekonomines ir skaitmenines emancipacijos gijas. Ji primena neseną istoriją, kurios detalės greitai blunka, ir į Baltarusijos protestus siūlo tokį žvilgsnį, kuris revoliuciją mato nebaigtą, bet jau laimėtą.

Tai jau antras vertimas ir trečias knygos leidimas. Nuo pirmos 2021 m. publikacijos vokiečių „Suhrkamp“ leidykloje situacija mūsų pasaulio dalyje smarkiai pasikeitė. Rusija pradėjo karą Ukrainoje, o vis nuožmėjęs Aleksandro Lukašenkos režimas dar glaudžiau susisiejo su putiniškuoju. Jau dabar matome, kaip karo ir platesnio Rusijos agresyvumo kontekste keičiasi į šiuos procesus įsitraukusios visuomenės. Dabar atrodo akivaizdu, kad rusų kalba, buvusi viena įprastų daugiataučių baltarusių ir ukrainiečių visuomenių kalbų,

traukiasi, būdama pažymėta politinės ir kultūrinės prievartos, ir distancijavimasis nuo jos tik stiprės.

Kai knyga buvo rašoma, tai yra dar visai neseniai, situacija buvo kitokia, didelė dalis tiek intelektualinio Baltarusijos gyvenimo, tiek protestų vyko rusų kalba. Antrame leidime originalo kalba autorė rašo, kad laikas eina, įvykių vertinimas ir šio vertinimo žodynas keičiasi, bet ji nusprendė nieko netaisyti – išsaugojo tuometį matymą kaip dokumentą. Pavyzdžiui, paliko nebeveikiančias nuorodas į Lukašenkos režimo uždarytus internetinius šaltinius kaip dokumentą-fantomą, kuris galbūt vėl bus prieinamas. Šio protestų dokumento dalis – įvykių dalyvių, politikų ir politikų, eksperčių ir ekspertų vardų rašyba pagal rusišką variantą kaip vienodai priimtina. Todėl šiame vertime tokia rašyba paliekama, nors galbūt žiniasklaidoje paplito bent dalies vardų nuoseklus baltarusiškas transliteravimas. Vardų baltarusinimas įrėmintų autorės aprašomą politinį projektą, o jai svarbu permąstyti „tautinę bendruomenę“. Galiausiai būtų neaišku, kur sustoti: tekste minima daug veikėjų ir autorių iš įvairių laikotarpių, tad „gilus baltarusinimas“ kurtų bereikalingus anachronizmus.

Lietuviškajam leidimui Šparaga parašė naują skyrių, baigiantį knygą. Parašytas 2022 m. rugpjūtį, jis analizuoja pasipriešinimą ir pažeidžiamumą, rūpesčio

solidarumą ir seserystę, kai režimo represijos išsklaidė protesto dalyves ir dalyvius – tiek šalies viduje, tiek užsienyje. Todėl svarbu iš naujo apvarstyti, ar ir kokių būdu pritaikomos sąvokos, įvestos aptariant solidarumo kūrimąsi ir jo pika. Šį skyrių užbaigia pastabos, koks neakivaizdus yra santykis tarp feministinės, lyčių problematikos svarbos, kuriant demokratinės Baltarusijos projektą, ir politinės opozicijos institucionalizavimosi išėivijoje. Tai tebevykstantis procesas, tad ir pokalbis apie feministinės perspektyvos svarbą tęsis.

Baltarusiško leidimo pratarmė

OLGA ŠPARAGA

2021 M. SPALIO 31 D., BERLYNAS

Pasipriešinimas, rūpestis, kantrybė – viename 2021 m. tekste šiomis trimis sąvokomis apibūdinau naują baltarusių revoliucijos fazę. Tai reiškia, kad tūkstantinius protestus pakeitė išsklaidytos partizaninės pasipriešinimo taktikos; kad solidarumas vis stipriau reikalauja rūpintis psichine sveikata – savo ir kitų žmonių; ir kad mums reikia kantrybės – ir tam, kad, Heinricho Kirschbaumo, vokiečių slavistikos profesoriaus ir mano bičiulio, žodžiais tariant, išsaugotume, apsaugotume ir puoselėtume tai, kas pasiekta, t. y. socialinę protesto energiją ir maitinančią solidaraus rūpesčio jėgą, ir tam, kad, nepaisant nieko, judėtume į priekį.

Pasipriešinimas, rūpestis, kantrybė didžiąja dalimi nusako mūsų visuomenės būklę ir šiandien – kaip ir žodžiai „represijos“ ar „trauma“. Žmogaus teisių gynimo organizacijos „Pavasaris“ (*Viasna*) duomenimis, 2021 m. spalio pabaigoje politinių kalinių skaičius šalyje perkopė 800 (kitų baltarusių žmogaus teisių gynimo organizacijų duomenimis, 1 200). Baltarusijoje

likviduota arba vis dar likviduojama per 270 visuomeninių organizacijų, daug jų atstovų ir atstovių, taip pat nepriklausomos žiniasklaidos žurnalistai ir žurnalistės atsidūrė kalėjime, kur yra žeminami ir kankinami. Sugriežtinti įstatymai, reguliuojantys pilietinį dalyvavimą. Marijai Kolesnikovai skirta 11 m. bendrojo režimo, o Viktorui Babarykai – 14 m. sugriežtinto režimo kolonijoje.

Tačiau ši knyga ne apie dabartinę baltarusių visuomenės būklę, apie kurią bus parašyta dar daug. Ji apie revoliucijos pradžią, apie vaidmenį, kurį joje suvaidino moterys, taip pat apie platų visuomenės suaktyvėjimą, prasidėjusį 2020 m. vasarą, – horizontalų ir įtraukų. Praėjo pusmetis nuo tada, kai knyga išleista vokiečių kalba¹, o aš tebetikiu, kad negrižtama riba peržengta, ir mes, mūsų visuomenė, šiomis sudėtingomis ir tragiškėmis sąlygomis judame pirmyn, trokštamąs demokratinės ateities link.

Šiandien žvelgiu į šį tekstą ir kaip į liudijimą, sukurtą tam tikrą akimirką – šviežiais mano pačios dalyvavimo revoliucinėje veikloje 2020 m. vasarą ir rudenį pėdsakais. Galbūt dabar galvočiau apie šiuos įvykius ir procesus šiek tiek kitaip. Suvokiu tai, bet vis dėlto nusprendžiau nekeisti savo minčių ir vertinimų, norėdama suteikti balsą pačiam įvykiui, užvaldžiusiam mane ir nulėmusiam rašymo būdą.

Šis leidimas tapo įmanomas talkinant mano austrų bičiuliams ir partneriams *Tranzit* (<http://tranzit.org>) – Austrijos, Čekijos, Vengrijos, Rumunijos ir Slovakijos šiuolaikinio meno autonominių iniciatyvų tinklui (asmeniškai dėkoju Michaelai Geboltsberger, Larissai Agel ir Georgui Schöllhammeriui už pastangas ir pagalbą), taip pat fondui *ERSTE Stiftung*. Partneriu tapo baltarusių projektas „Politinis kalyns – mano draugas“ (<https://politzek.me>). Palyginti su vokišku leidiniu, baltarusišką papildė baltarusių menininkių, fotografų ir fotografių darbai.

Šioje knygoje nuorodos į cituojamus straipsnius pateikiamos taip, kaip vokiškame variante. Deja, dalis jų šiandien nebeveikia, nes daug baltarusių interneto portalų, taip pat stambiausią – *Tut.by*, režimas uždarė arba jie buvo priversti pakeisti adresus. Nors daug šaltinių nebeprasiekiami, nepradingo amžiams ir ilgai niui funkcionuos kaip archyvai.

Noriu padėkoti visiems padėjusiems rengti šį leidimą: vyr. redaktorei Olgai Smirnovai, korektorei Nadeždai Kovalevskajai, dizainerei ir viršelio dailininkei Verai Grinkovai, taip pat Annai Golovenko ir Aleksandrui Adamiancui už visą koordinuojantį darbą, o už paramą – vokiečių Martino Rotho grupei (*Martin Roth-Initiative*).

I SKYRIUS

Naujo kolektyvinio moteriškojo subjekto gimimas

Moterų „nematomumo“ pabaiga

2020 m. birželio 14 d., Baltarusijos rinkimų kampanijos įkarštyje, buvo areštuota „Belgazprombank“ meno kolekcija „Paryžiaus mokykla“, kuri jungė žydų kilmės menininkus, XX a. pradžioje iš šiuolaikinės Baltarusijos teritorijos emigravusius į Paryžių (žymiausias šios mokyklos atstovas – Marcas Chagallas).

150 korporatyvinės „Belgazprombank“ kolekcijos paveikslų, kurių bendra vertė 20 mln. dolerių, buvo nukabinti nuo Meno rūmuose įsikūrusios galerijos „Art-Belarus“ sienų. Valstybinis televizijos kanalas „Belarus 1“ pranešė: taip buvo užkirstas kelias išvežti paveikslus į užsienį; be to, jie susiję su baudžiamąja byla, iškelta kai kuriems „Belgazprombank“ darbuotojams.

Tačiau labai greitai taps aišku, kad baudžiamoji byla iškelta pirmiausia Viktorui Babarykai, dar visai neseniai buvusiam šio banko valdybos pirmininku. 56 m. vyras šiame poste buvo 20 metų ir paliko jį, kai

nusprendė dalyvauti 2020 m. Baltarusijos prezidento rinkimuose. Areštavus kolekciją birželio 18 d. buvo suimtas ir pats Babaryka.

Šis kandidatas visuomenėje buvo žinomas dėl savo kaip mecenato veiklos: 2008 m. jis įsteigė tarptautinį pagalbos vaikams fondą „Šansas“, o 2018 m. jo iniciatyva „Belgazprombank“ finansavo baltarusių kalba išleistą Svetlanos Aleksijevič penkiatomį, skirtą baltarusių bibliotekoms (15 tūkst. egz.). Taip pat Babaryka sugrąžino į Baltarusiją Pranciškaus Skorinos Biblijos originalą, 1517–1519 m. išleistą Prahoje bažnytinės slavų kalbos baltarusiškaja redakcija.

„Belgazprombank“ rinko kolekciją nuo 2011 m. (tuo metu bankui vadovavo Babaryka). Plačiau publikai ji 2012 ir 2013 m. pirmąsyk pristatyta Baltarusijos Respublikos nacionaliniame dailės muziejuje. 2017 m. „Belgazprombank“ Meno rūmuose įkūrė galeriją „Art-Belarus“, kurioje nuolat buvo eksponuojami darbai iš Paryžiaus mokyklos kolekcijos. Taip parodų centras, atidarytas dar 1974 m. ir esantis pačiame Minsko centre, tapo šiai vietai įprastos ir naujos publikos traukos tašku, o galerija „Art-Belarus“ imta laikyti viena Minsko vizitinių kortelių Baltarusijos svečiams.

Areštuotos kolekcijos veidu tapo Chaïmo Soutine'o portretas „Ieva“ (1928). Jau birželio 15 d. *Facebook* tinke atsirado grotažymė #евалюция¹⁴, jungusi visus

Julija Ševčiuk, „Ieva“

žodinius ir vizualius pasisakymus apie „Ievą“. Šiame flešmobe dalyvavo ne tik moterys: antai prie jo prisijungė Londone gyvenantis Laisvojo teatro vadovas Nikolajus Chalezinas, pavaizdavęs „Ievą“ kalėjimo drabužiais; menininkas Sergejus Šabochinas įdėjo „Ievą“ į parlamento posėdžio centrą; Minske žinomas Nacionalinio dailės muziejaus ekskursijų vadovas Nikita Moničius parašė apie „Ievą“ eilėraštį, dėl kurio netrukus neteko darbo.

Tačiau dauguma dalyvių, žaibiškai sukūrusių *Telegram* kanalo grupę „Kartu su Ieva“, buvo moterys: grotažymės #евалюция autorė Griša Nastina, kuratorė ir viena šiuolaikinio meno galerijos „Ÿ“ įkūrėjų Anna Čistoserdova, menininkė Nadia Sajapina, meno

vadybininkė ir kuratorė Olga Mželskaja ir daug kitų. Laisvojo teatro aktorė Julija Ševčiuk sukūrė vieną populiariausių „Ievos“ versijų – su iškelto viduriniu juo pirštu. Būtent ją imta tiražuoti ant marškinėlių, rankinių ir kitų aksesuarų.

Ir „Ievos“ pasirinkimas areštuotos kolekcijos veidu, ir moterų vienijimasis aplink ją vargu ar buvo atsitiktinis. Soutine'o „Ieva“ išsiskiria iš Paryžiaus mokyklos moterų portretų, nes nepatenka į objekto, į kurį nukreiptas vyriškasis žvilgsnis, kategoriją, o būtent toks vaidmuo moteriai atiteko klasikiniame mene. „Ieva“ pati yra žvilgsnio turėtoja, ta, kuri žiūri į mus – išbandydama ar teisdama. Jos sukryžiuotos rankos ir griežta juoda suknelė tik sustiprina šį vaizdinį ir jo subjektiškumą.

Aktyvių moterų vienijimasis aplink „Ievą“ patvirtino, kokį svarbų vaidmenį jos atlieka baltarusių meno bendruomenėje, su kuria buvo susijusios dauguma aktyvisčių, nors vadovaujamas pareigas daugiausia ėjo vyrai (pavyzdžiui, toje pat galerijoje „Art-Belarus“). Svarbu pastebėti, kad Babarykos parama, skirta nepriklausomai kultūrai (be jau išvardytų, reikšmingiausi pavyzdžiai yra Tarptautinis teatro festivalis TEART ir kūrybinė erdvė OK16), leido daugeliui meno bendruomenės moterų sustiprinti savo pozicijas ir imtis nuosavų projektų. Būtent iš šios aplinkos iškilo muzikė

Marija Kolesnikova, netrukus tapsianti protesto veidu. Tačiau daug moterų ir toliau liko „nematomos“, tarsi laukdamos, kol į sceną žengs Soutine'o „Ieva“. Kartu su ja iš naujo prabilo ir žydų kultūra – kaip daugiakultūrio baltarusių palikimo dalis.

NAUJOS SAVIVOKOS FORMOS

Moterų „nematomumo“ kultūroje ir atmintyje sąlygos bei priežastys – centrinė tema Aleksijevič dokumentinio ciklo „Utopijos balsai“ pirmoje knygoje „Karo veidas nemoteriškas“, publikuotoje Minske 1985 m. Rašytoja išsikėlė tikslą sugražinti balsą moterims, išgyvenusioms Antrąjį pasaulinį karą, nes „vyrų karo“ konstruktas buvo ne tik vienpusis ir ideologizuotas, bet ir vienamatis: tokiam karo istorijos formatui trūko pasakojimų apie paprastus žmones, nepaisant nieko, užsiėmusius „nežmonišku žmogaus darbu“¹⁵. Tai reiškė pastangas išsaugoti žmogiškumą – kažkas turėjo tvarstyti priešų žaizdas, rodyti dėmesį ir šilumą fronto draugams, nesiliauti rūpintis savo išvaizda, juokauti, neprarasti ūpo ir mokėti džiaugtis smulkmenomis tai iš esmės neigusioje situacijoje.

Kaip rašo Aleksijevič, greta pasakojimų apie žmonių kančias moterys visada kalbėjo apie žemės, paukščių, medžių kančias, o tai darė smurto temą pasišlykštėtiną ir galiausiai neigė patį karą. Atrodo, praėjus

70 metų baltarusių moterys sugebėjo mesti iššūkį savo „nematomumui“, kad, kaip matysime toliau, visai baltarusių visuomenei pasiūlytų naujas savivokos, solidarizavimosi ir taikaus protesto formas ir strategijas.

Meno veikėjų solidarizavimasis aplink Soutine'o „Ievą“ atskleidė ir kitokią tuomet jau brendusio baltarusių protesto dimensiją – jos kūrybiškumą. Galerijos „Art-Belarus“ kuratoriai vietoj areštuotų paveikslų pakabino rėmus su QR kodais ir informacija apie nesamus menininkų darbus. Liepos 1 d. menininkė Sajapina šioje erdvėje atliko performansą „Stovis“¹⁶, kurio tikslas, vienos dalyvių žodžiais, „išgyventi sisteminę priespaudą drauge“¹⁷. Dvi valandas juodai apsirengusios menininkės ir menininkai, kuratorės ir kuratoriai kartu su kitais meno bendruomenės atstovais stovėjo įsistebeiliję į nesamus paveikslus. Iš viso performanse dalyvavo per 20 žmonių, kurie susirinko perskaitę internetinius pranešimus, dalyvių daugumą sudarė moterys. Ant jų nugarų buvo sukabintos areštuotų darbų kopijos. Performansas buvo įrašytas ir paskelbtas internete. Kūrybingai, spontaniškai, naudojant skaitmenines technologijas, šiuolaikiškai ir profesionaliai, rizikingai, „moterišku veidu“ – visa tai netrukus taps naujo plataus socialinio aktyvumo Baltarusijoje bruožais.

Birželio 18 d., priešpaskutinę parašų už kandidatų į prezidento postą rinkimo ir Babarykos arešto

dieną, 18 val. #евалюция išėjo į Minsko gatves: keli tūkstančiai žmonių atsistojo į kelių kilometrų solidarumo grandinę išilgai Nepriklausomybės prospekto. Kai kurie ant savo marškinėlių turėjo Soutine'o „Ievos“ reprodukciją. Šios solidarumo grandinės dalyvės ir dalyviai, lyjant smarkiam lietuvi, stovėjo iki gilios nakties. Akcija vyko dar kelias dienas ir ne tik Minske – dar 18-oje miestų: Vitebske, Gardine, Breste, Mogiliove, Lydoje, Pinske, Baranovičiuose, Bobruiske, Soligorske, Molodečne ir kt. Ją lydėjo brutalūs suėmimai – per 360 žmonių (iš jų 260 Minske) pateko į kalėjimą arba gavo baudas¹⁸.

IEVALIUCIJA AR REVOLIUCIJA?

Spontaniškas solidarumo grandinių kūrimasis visoje Baltarusijoje tapo pirmu aukšto baltarusių visuomenės suaktyvėjimo lygio – ir režimo pasirengimo į jį reaguoti – požymiu. Per 26-ius valdymo metus Aleksandras Lukašenka, žudydamas ir sodindamas į kalėjimą politinės opozicijos atstovus, padarė viską, kad ją nukenksmintų. 2004 m. referendumu jis panaikino teisėtus apribojimus būti perrinktas – dabar tas pats žmogus galėjo pretenduoti į prezidento postą nevaržomai. Lygiagrečiai Lukašenka sukūrė vadinamąją valdžios vertikalę – centralizuotą ir hierarchizuotą valdymo sistemą, persmelkiančią kone visus galios ir

visuomeninius institutus. Jėgos struktūroms – milicijai, OMON-ui ir kitiems specialiesiems Vidaus reikalų ministerijos padaliniams, taip pat KGB ir armijai – šioje sistemoje priklauso reikšmingas, jei ne lemiamas vaidmuo. Tačiau Lukašenkos režimas, būdamas autoritarinis, o ne totalitarinis, paliko galimybę veikti nepriklausomai kultūrai, visuomeninėms organizacijoms, nedideliems verslams, su kuriais buvo sudarytas tylus susitarimas, – „jūs nedalyvaujate politikoje, mes leidžiame jums išgyventi ir net vystytis tam tikrose ribose“. Šis prieštaravimas buvo ypač juntamas paskutini dešimtmetyje, o #евалюция jį išreiškė.

Kitaip tariant, #евалюция tapo kažkuo panašiu į pereinamąjį laikotarpį nuo evoliucijos prie revoliucijos. Per pastaruosius 5–10 m. Baltarusijos nepriklausomos kultūros ir nevyriausybių organizacijų (NVO) aplinkoje imta aktyviai ir daug kalbėti apie galimybę evoliucionuoti iš autoritarizmo į demokratiją. Būtent tuo laikotarpiu vyko intensyvi IT sferos plėtra ir atsirado nauja NVO karta, užsiimanti socialiniais, švietimo ir kultūros projektais, Minske susikūrė Spalio g. kultūros klasteris, liaudyje ironiškai vadinamas „Hipsterštrase“¹⁹. Ši gatvė sujungė nevalstybines meno galerijas, viešas *coworkingo* erdves ir patalpas, priklausiusias IT kompanijoms ir nuomojamas NVO, teatro ir švietimo platformas, pavyzdžiui, OK16 ar Europos

laisvųjų menų koledžą Baltarusijoje (ECLAB), kuriame tuo metu dirbau, taip pat kavines ir restoranus įvairiai publikai: ir daugiau, ir mažiau pasiturinčiai. Čia vyko meno, literatūros, urbanistikos ir ekologijos festivaliai, viešose erdvėse kalbėjo vietiniai ir į Baltarusiją atvykstantys intelektualai, Spalio g. atsirado dideli gatvės meno darbai, sukurti Brazilijos ir baltarusių menininkų. Galiausiai gatvė, esanti ne pačioje patogiausioje Minsko vietoje, tapo suvokiama kaip jo centras.

Panašūs procesai vyko ir kituose Baltarusijos miestuose – pirmiausia Breste, Gardine, Vitebske, Mogiliove. Ten, bendradarbiaujant kultūrinėms iniciatyvoms, IT sektoriui ir nedideliems verslams, susikūrė naujos viešo gyvenimo erdvės, kuriose reguliariai pradėjo veikti šviečiamosios ir edukacinės specializuotų, profesinių ir bendro humanitarinio pobūdžio temų programos. Tokiose vietose kaip „Працтва КХ“ Breste, „Miesto gyvenimo centre“ Gardine, *art-pube* „Torvaldas“ Vitebske ir daugelyje kt. buvo įgyvendinami įvairūs meno, ekologijos ir urbanistikos projektai, vyko lavinamieji užsiėmimai vaikams, baltarusių kalbos populiarinimo veikla. Moterys buvo aktyvios šių permainų agentės.

Akivaizdu, kad #евалюция sykiu buvo susijusi su tokio tipo kūrybine ir kultūrine evoliucija ir ėmė ją kvestionuoti, kai jos lyderė „Ieva“ buvo areštuota.

Tačiau viltis išsilaisvinti išliko – pirmiausia dėl Babarykai pateiktų kaltinimų absurdiškumo. Iš kitos pusės, #евалюция reiškė iki tol neregėtą kultūrinio pasipriešinimo politizavimą ir tapo tam tikra tarpine evoliucijos ir revoliucijos forma, apie kurią Baltarusijoje bus pradėta kalbėti po rugpjūčio 9 d. rinkimų.

Jungtinis moterų štabas

Liepos 14 d., praėjus mėnesiui po „Ievos“ arešto, Svetlana Tichanovskaja buvo užregistruota kandidatė į Baltarusijos Respublikos prezidento postą. O jau liepos 16 d. susikūrė jungtinis Tichanovskajos, Marijos Kolesnikovos ir Veronikos Cepkalo štabas, pradėjęs naują 2020 m. Baltarusijos rinkimų etapą.

„POLITINIS DALYVAVIMAS – NE MOTERIMS?“

Tichanovskaja nusprendė dalyvauti prezidento rinkimuose, kai gegužės pradžioje buvo sulaikytas jos vyras – 42 m. Gomelio verslininkas ir tinklaraštininkas, *YouTube* kanalo „Šalis gyventi“ (*Strana dlia žizni*) įkūrėjas Sergejus Tichanovskis. Išpopuliarėjęs jį kurdamas, Tichanovskis nusprendė iškelti savo kandidatūrą į prezidentus, tačiau netrukus buvo suimtas, ir paraišką registruotis kaip kandidatė pateikė jo sutuoktinė Svetlana Tichanovskaja. Kai Tichanovskis buvo

Olga Šparaga
Revoliucijos veidas moteriškas.
Baltarusijos atvejis

Išleido
VšĮ Leidykla LAPAS
www.leidyklalapas.lt

Tiražas
1200

Po 2020 m. suklastotų Baltarusijos prezidento rinkimų rezultatų baltarusių visuomenė sukilo, o vaizdai iš tūkstantinių protestų apskriejo visą pasaulį. Nuo ko viskas prasidėjo ir kaip tai paveikė Baltarusijos žmones? Filosofė Olga Šparaga, pati buvusi įvykių sūkuryje ir ne kartą kalėjusi, į Baltarusijoje įvykusį lūžį kviečia pažvelgti iš feministinės perspektyvos.

Ši knyga, primindama neseną istoriją, reflektuoja galios mechanizmus, individualias protestų patirtis, rūpesčio formas, emancipacijos procesus. O visų svarbiausia, kviečia nunistoti kalbėtis apie Baltarusijos *revolution-in-progress* – pasak Šparagos, dar nebaigtą, tačiau jau laimėtą revoliuciją.

Olgos Šparagos, mano kalėjimo sesers, knyga yra puikus būdas gauti atsakymus, kaip moterų pasipriešinimas Baltarusijoje tapo visos visuomenės, daugiau nei 25 metus kentusios diktatūra, emancipacijos varomąja jėga.

– feministė, Baltarusijos Koordinacinės tarybos Femgrupės viena kūrėjų
Julija Mickevič

Knyga prasideda vienu ir tęsiasi tūkstančiu įvairiausių moterų paveikslų. Tai įtaigaus asmeninio liudijimo ir atidaus tyrėjos žvilgsnio derinys apie tebesitęsiantį moterų ir visos Baltarusijos nesmurtinį pasipriešinimą, sulaukiantį ir milžiniško tarptautinio pripažinimo.

– „Freedom House“ Vilniaus biuro vadovas, politologas Vytis Jurkonis
(Vilniaus universitetas)

ISBN 978-609-8198-58-4

www.leidyklalapas.lt